

substances, their analogues or precursors involves wide involvement of the public in their prevention, detection, suppression and investigation. Public participation in the disclosure and investigation of crimes promotes the rapid detection of drug crimes in the early stages of the formation of criminal groups. At the same time, the level of public involvement in operational search and criminal proceedings against counteracting the illicit trafficking of narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues or precursors is quite low. This, above all, is due to the fact that individual citizens are not interested in the effectiveness of the work of law enforcement officials. Attracting the public to cooperation will be qualitative and effective only subject to certain conditions, including strict compliance with the requirements of the Criminal Procedural Law of Ukraine, the use of the assistance of individual citizens or public formations only on a voluntary basis and under the condition of rigorous security of the citizens involved in the law enforcement function.

Keywords: *detection, public, drug trafficking, operational-search proceedings, investigation, criminal proceedings.*

УДК 343.98

Цибенко О. С.
військовий прокурор
Південного регіону
Генеральної прокуратури України

Чаплинський К.О.
доктор юридичних наук, професор
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

СУЧАСНИЙ СТАН ТАКТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Досліджено актуальні проблемні питання тактичного забезпечення досудового розслідування. Здійснено аналіз наукового стану забезпечення розслідування злочинів.

Проблема вдосконалення розкриття і розслідування злочинів є багатоаспектною. Її вирішення пов'язане з розмежуванням функцій суб'єктів, які її здійснюють, компетенцію цих суб'єктів при застосуванні засобів тактичного забезпечення розкриття і розслідування злочинів.

Ключові слова: *тактика, тактичне забезпечення, досудове розслідування.*

Постановка проблеми. В умовах становлення правової і незалежної держави та реформування економічної й політичної систем суспільства в Україні, проведення Операції об'єднаних сил (ООС) усе більшої актуальності набуває протидія злочинності, особливо організованої, яка завдає значної шкоди державі, дестабілізує фінансово-кредитну систему, негативно впливає на стан економіки, ускладнює криміногенну ситуацію. Нині вона стала одним із факторів, що загрожує національній безпеці держави. Концентрація значних матеріальних цінностей в руках керівників злочинних угруповань обумовлює зростаючий інтерес до їх безпосередньої участі у політичних процесах держави. Останнім часом злочинність набула міжнародного характеру. Організовані злочинні угруповання все активніше долають кордони, утворюючи аналоги транснаціональних компаній, які займаються злочинним бізнесом. Простежується тенденція включення і організованої злочинності України у транснаціональні кримінальні структури.

Докорінні зміни економічного життя суспільства в умовах не завжди послідовного реформування законодавства зумовили низку деформацій у ринкових відносинах, унаслідок чого спричинили різке зростання тіньового сектору та поширення економічної злочинності. Масштаби криміналізації та корумповано-

сті українського суспільства сягають критичної межі, за якою настає втрата важелів керування державою з боку легітимної влади, що становить загрозу національним інтересам і національній безпеці країни [1, с. 3].

Така ситуація вимагає прийняття неординарних і кардинальних рішень, невідкладних законодавчих та організаційно-управлінських заходів щодо удосконалення тактики протидії злочинним проявам.

Протидія злочинності є важливим напрямом діяльності держави і потребує подальшого удосконалення як законодавства, так і практики правоохоронних органів з його реалізації. У зв'язку з цим важливе значення має розробка програм реалізації науково-технічних досягнень, тактичного забезпечення протидії злочинності, розширення можливостей їх використання при розкритті, розслідуванні та запобіганні злочинів [2, с. 6].

Одним із основних завдань, які повинна вирішувати наука у вказаному напрямі, є актуалізація наукового та методичного забезпечення боротьби зі злочинністю, підвищення її результативності шляхом впровадження у діяльність органів внутрішніх справ найновіших і апробованих наукових досліджень, розробок та передового досвіду.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми.

Окремі аспекти цієї проблеми у галузево-предметному плані висвітлювали вчені – юристи України, зокрема Ю.П. Аленін, С.А. Альперт, К.В. Антонов, М.І. Бажанов, В.Д. Басай, В.Д. Берназ, А.Ф. Волобуєв, В.К. Весельський, В.Г. Гончаренко, Ю.М. Грошевий, О.Ф. Долженков, А.Я. Дубинський, В.А. Журавель, В.С. Зеленецький, А.В. Іщенко, Н.С. Карпов, О.А. Кириченко, Н.І. Клименко, І.П. Козаченко, М.В. Корнієнко, В.К. Лисиченко, Л.М. Лобойко, В.Т. Маляренко, Є.І. Макаренко, М.І. Мельник, О.Р. Михайленко, М.М. Михеєнко, О.В. Негодченко, В.Т. Нор, М.В. Салтевський, М.Я. Сегай, О.П. Снігер'юв, В.В. Тіщенко, В.М. Тертишник, Л.Д. Удалова, С.С. Чернявський, В.Ю. Шепітько, М.Є. Шумило, країн СНД Т.В. Авер'янова, Р.С. Белкін, І.Є. Биховський, А.К. Гаврилов, Г.І. Грамович, Л.М. Карнеєва, О.М. Ларін, І.М. Лузгін, П.А. Лупинська, І.Л. Петрухін, М.С. Полевой, М.І. Порубов, О.Р. Ратинов, М.С. Строгович, М.А. Чельцов, С.А. Шейфер, В.Є. Емінов, М.П. Яблоков та інші.

Разом з тим проблема вдосконалення розкриття і розслідування злочинів є багатоаспектною. Вирішення її пов'язане з розмежуванням функцій суб'єктів, які її здійснюють, компетенцію цих суб'єктів при застосуванні засобів тактичного забезпечення розкриття і розслідування злочинів. В законодавстві і юридичній літературі не сформувався єдиного підходу до визначення системи засобів тактичного забезпечення та їх класифікації, не врегульовані питання взаємодії суб'єктів, на яких покладаються різні функції з розкриття і розслідування злочинів, практика потребує розробки і законодавчого закріплення засобів тактичного забезпечення адекватних характеру сучасної злочинності.

Отже, **метою** цієї статті є висвітлення сучасного стану і актуальних проблем тактичного забезпечення досудового розслідування із урахуванням сучасних потреб правоохоронної практики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціально-політичні зміни, які відбулися впродовж останніх років в країнах СНД, у тому числі і в Україні, безпосередньо вплинули на міжнародний характер злочинності. Сьогодні Україна як центральноєвропейська держава, що займає важливе геополітичне становище, знаходиться в епіцентрі інтересів міжнародних злочинних угруповань, які намагаються розширити сфери впливу за рахунок проникнення до нашої країни шляхом використання набутого кримінального досвіду, валютних коштів, ультрасучасного технічного забезпечення, апробування нових способів учинення

злочинів і захисту своєї злочинної діяльності, що посилює негативні тенденції у розвитку злочинності. Зважаючи на це, криміногенну ситуацію в країні характеризують вкрай негативно. Спостерігається досить стала тенденція до зміни структури та характеру злочинності. Зросла професійність та жорстокість злочинців, посилюється корумпованість у суспільстві [3, с. 12].

Наразі організована злочинність має тенденцію до зростання, про що свідчать статистичні дані Державного комітету статистики України. Незважаючи на зменшення виявлених організованих груп та злочинних організацій, зокрема 2010 р. – 770 організованих груп та злочинних організацій, 2011 р. – 722, 2012 р. – 634, 2013 р. – 695, 2014 р. – 551, 2015 р. – 572, 2016 р. – 559, 2017 р. – 548, спостерігається неухильне зростання вчинюваних ними злочинів, відповідно, 2008 р. – 6703 злочини, 2009 р. – 6467, 2010 р. – 6159, 2011 р. – 5582, 2012 р. – 7741, 2013 р. – 7358, 2014 р. – 7689, 2015 р. – 7701, 2016 р. – 7621, 2017 р. – 7598. Також необхідно вказати і на зростання вчинюваних організованими злочинними групами тяжких та особливо тяжких злочинів, зокрема, 2008 р. – 3970 злочинів, 2009 р. – 4743, 2010 р. – 4792, 2011 р. – 4639, 2012 р. – 6734, 2013 р. – 6608, 2014 р. – 6742, 2015 р. – 6831, 2016 р. – 6901, 2017 р. – 6898. Суттєво збільшилася і кількість злочинних угруповань із корумпованими зв'язками.

Крім того, за даними МВС України, в організації роботи окремих слідчих апаратів ще залишається низка серйозних недоліків. Так, сьогодні не розкрито 1,6 тис. контрольних злочинів, у тому числі 237 умисних убивств, 138 умисних тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого, та 395 розбійницьких нападів. Найбільший їх масив відмічався у Донецькій, Львівській та Харківській областях.

Значно збільшилась кількість кримінальних справ, розслідування яких тривало понад встановлені процесуальні строки. За деякими областями зменшилась кількість закінчених проваджень кримінальних справ. Вищою за середньодержавний показник (в Україні – 4,7 %) є питома вага повернутих на додаткове розслідування кримінальних справ у Київській (8,4 %), Херсонській (6,9 %) областях та у м. Києві (7,8 %).

Суттєво зростає кількість надзвичайних подій за участю працівників поліції. Так, на 14 % (328) збільшилась кількість кримінальних проваджень, порушених щодо працівників поліції, у тому числі за фактами зловживання і перевищення влади (134) та хабарництва (45).

Динамічні зміни у характері злочинності і умовах боротьби з нею наочно демонструють недостатність старих засобів та методів правової, організаційної, технічної і тактичної протидії злочинності, а також необхідність їх істотного оновлення, вдосконалення та розвитку. В цьому зв'язку назріла проблема реформування і оновлення, згідно з вимогами Конституції України, кримінального судочинства, діяльності правоохоронних органів, зокрема встановлення такого порядку провадження досудового слідства і його тактичного забезпечення, який би відповідав принципам демократичних країн світу і спирався на історичні особливості і національні традиції українського народу. Важливу роль у вирішенні цих завдань щодо подолання сучасної злочинності має чіткий розподіл основних державних функцій в галузі протидії злочинності (кримінально-процесуальної та оперативно-розшукової) та, відповідно, суб'єктів, які їх реалізують.

Для вітчизняної правової науки розробка правових, організаційних та тактичних основ забезпечення досудового розслідування в умовах сьогодення є значною мірою новим напрямом наукового пошуку.

Окремим напрямом тактичного забезпечення досудового розслідування приділяється постійна увага науковців. На дисертаційному рівні досліджувалися: теоретичні проблеми слідчої тактики (пізнавальна функція логіки і психоло-

гії) (В.О. Коновалова, 1966 р.); проблеми вивчення і вдосконалення слідчої практики (В.П. Бахін, 1991 р.); основи теорії професійного спілкування слідчого (В.Г. Лукашевич, 1993 р.); організаційні, процесуальні та криміналістичні проблеми захисту адвокатом прав підозрюваного, обвинуваченого, підсудного (Т.В. Варфоломєєва, 1994 р.); слідча діяльність: сутність, принципи, криміналістичні прийоми і засоби здійснення (В.С. Кузьмічов, 1996 р.); теоретичні проблеми систематизації тактичних прийомів у криміналістиці (В.Ю. Шепітько, 1996 р.); правові та криміналістичні проблеми вдосконалення кримінально-процесуальної діяльності за матеріалами органів внутрішніх справ України (В.І. Галаган, 2003 р.); інформаційне забезпечення розслідування злочинів (правові і техніко-криміналістичні аспекти) (Є.Д. Лук'янчиков, 2005 р.); теоретичні основи та практика пізнавальної діяльності слідчого (В.М. Стратонов, 2010 р.); гарантії істини та захисту прав і свобод людини в кримінальному процесі (В.М. Тертишник, 2010 р.).

Вказані дослідження є досить ґрунтовними, отримані висновки та рекомендації зробили істотний вклад у слідчо-оперативну практику, розвиток теорії криміналістики, створили міцну основу для подальших наукових розробок. Разом з тим правоохоронна практика потребує комплексної розробки основ тактичного забезпечення досудового розслідування із урахуванням умов сьогодення.

Так, слідчим управлінням ГУНП в Дніпропетровській області проаналізовано якість підготовки фахівців та визначено основні недоліки у підготовці слідчих. До основних таких недоліків можна віднести:

- невміння кваліфіковано визначатись з наявністю або відсутністю складу злочину при вивченні матеріалів дослідчої перевірки;
- невміння застосовувати на практиці здобуті теоретичні знання, що відображається при складанні процесуальних документів та під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій;
- невміння встановлювати із допитуваними психологічний контакт;
- неволодіння тактичними прийомами проведення процесуальних дій.

Взагалі, усім випускникам спеціалізованих навчальних закладів притаманний недостатній рівень знань тактики проведення слідчих (розшукових) дій та тактики розслідування окремих видів злочинів, як наслідок – невміння надати належну правову оцінку наявним доказам, спланувати подальше розслідування та прийняти законне рішення у справі. Найчастіше молоді слідчі не розуміють кінцеву мету розслідування злочинів, необхідний обсяг доказів для притягнення злочинця до кримінальної відповідальності або закінчення розслідування у справі [4].

Окрім того, проведене опитування працівників слідчих підрозділів поліції дозволяє дійти висновків, що:

- 13 % опитаних слідчих працівників зазначають відсутність будь-яких криміналістичних рекомендацій за місцем роботи;
- 69 % вказують на необхідність суттєвого оновлення тактичних рекомендацій з проведення окремих слідчих (розшукових) дій та розслідування в цілому.

Варто додати, що (за даними опитування) значна кількість слідчих (16 %) закінчила цивільні вищі навчальні заклади. Ця категорія слідчих (14 %) зазначає, що отримала недостатній обсяг спеціальних знань для якісного розкриття і розслідування злочинів.

Вказане суттєво впливає на якість досудового розслідування в цілому та ефективність проведення окремих слідчих зокрема.

Висновок. Підсумовуючи, слід констатувати, що глибокого вивчення проблема тактичного забезпечення досудового розслідування в Україні з урахуванням сучасних потреб правоохоронної практики у вітчизняній криміналістич-

ній науці не отримала. Незважаючи на те, що дана проблема достатньо глибоко досліджувалася в теорії кримінального процесу (доказування) і теорії оперативно-розшукової діяльності (документування), вона є невичерпною, потребує постійного удосконалення та розвитку відповідно до тих змін, які відбуваються в сучасній злочинності.

Можна підтримати думку Є.Д. Лук'янчикова, що потреба комплексного наукового дослідження проблеми тактичного забезпечення розслідування злочинів для наукового обґрунтування існуючих і розробки нових засобів такої діяльності – на часі [1, с. 8]. Це дозволить повно та всебічно дослідити проблеми тактичного забезпечення розслідування (кримінально-процесуальні та оперативно-розшукові), розробити науково обґрунтовану концепцію удосконалення засобів такої діяльності, що сприятиме підвищенню рівня її ефективності. У свою чергу, це буде слугувати забезпеченню гарантованих Конституцією прав і свобод людини.

Бібліографічні посилання

1. Чернявський С.С. Фінансове шахрайство: методологічні засади розслідування: монографія. К.: Хай-Тек Прес, 2010. 624 с.
2. Лук'янчиков Є.Д. Методологічні засади інформаційного забезпечення розслідування злочинів: монографія. К.: Нац. акад. внутр. справ України, 2005. 360 с.
3. Чаплинський К.О. Тактичне забезпечення розслідування діяльності злочинних угруповань: монограф. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2010. 304 с.
4. Лист заступника начальника Головного управління МВС України в Дніпропетровській області – начальника слідчого управління Гризи О.В. від 06 вересня 2010 року № 8/7034.

Надійшла до редакції 25.05.2108

Tsybenko O.S., Caplinskiy K.O. Modern condition of tactical supply of a pretrial investigation. This article deals with consideration of actual problem questions of tactical supply of a pretrial investigation. The author has analysed the scientific supply of an investigation of crimes.

The problem of improving detection and investigation of crimes is multifaceted. Its decision is connected with the differentiation of entities' functions which they carry out, the competence of these entities when using tactical means of detection and investigation of crimes.

The in-depth study of the problem of tactical provision of pre-trial investigation in Ukraine, taking into account the current needs of law enforcement practice in domestic forensic science, has not been received. Despite the fact that this problem was deeply studied in the theory of criminal procedure (proof) and the theory of operational-search activity (documenting), it is inexhaustible, needs constant improvement and development in accordance with the changes that take place in contemporary crime.

Keywords: tactics, tactical supply, pretrial investigation.